

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 6.

De verklaring van Jean Bodin voor de stijging van de prijzen illustreert een kenmerkend aspect van de zestiende eeuw.

2p **9** Toon dit aan.

In 1603 werd de Engelse koning James I de eerste koning van Engeland, Ierland en Schotland samen. Enkele jaren later introduceerde hij de 'Wetten van Iona'. Hierin werd bepaald dat de kinderen van de Schotse katholieke adel opgeleid moesten worden op Engelstalige protestantse scholen.

2p **10** Leg uit waardoor de 'Wetten van Iona' konden bijdragen aan de centralisatie van het rijk van James I.

Gebruik bron 7.

Uit de bron blijkt dat de autoriteiten van Delft aanhangers zijn van de Reformatie.

2p **11** Leg dit uit.

Gebruik bron 8.

In dit bronfragment geeft Thomas Paine een aantal van zijn ideeën weer.

4p **12** Leg uit:

- dat Thomas Paine een rationeel optimist is en
- waardoor zijn ideeën in de negentiende eeuw minder aanhang krijgen.

Gebruik bron 9.

Uit dit testament kun je concluderen dat Lodewijk XVI hoopt dat het absolutisme blijft bestaan in een verlichte vorm.

2p **13** Leg dit uit.

Vroegmoderne tijd

---

bron 6

In 1568 schrijft de Franse jurist Jean Bodin over de stijging van de prijzen in Europa:

Ik ben van mening dat de belangrijkste oorzaak van de stijging van de kosten van levensonderhoud, en om zo te zeggen de enige die tot op heden door niemand werd aangehaald, de overvloed is aan goud en zilver, die thans in dit koninkrijk groter is dan 40 jaar geleden. De Spaanse koning, meester over de nieuwe gebieden, heeft Spanje overstelpt (en niet alleen Spanje maar heel Europa) met het goud en zilver, waaraan deze gebieden zo rijk zijn.

bron 7

Op 25 november 1607 wordt in Delft bekend gemaakt:

Verboden op Sint-Nicolaasavond met koopwaar op de markt te staan:
De autoriteiten van de stad Delft hebben gemerkt dat op 5 december, de zogenaamde sinterklaasavond, de markt bezet is met veel kramen. Daar worden verschillende goederen verkocht waarvan men de kleine kinderen wijs maakt dat Nicolaas die aan hen geeft. Dat is een zaak die niet alleen in strijd is met de goede orde en het gezag, maar het leidt de mensen ook af van de ware godsdienst. Zo krijgen we hier ongeloof en afgoderij. Daarom hebben schout en schepenen, samen met de burgemeesters besloten dat voortaan niemand, inwoner van Delft of niet, op Sint-Nicolaasavond met marktkramen, goederen of artikelen op de markt of waar dan ook mag gaan staan. Bovendien wordt verboden om voortaan brood, koek, suiker of andere etenswaren waarop iets staat afgebeeld te verkopen of uit te stallen. Koeken met afbeeldingen worden meteen in beslag genomen!
Bekendgemaakt bij het luiden van de grote klok van het stadhuis,
25 november 1607.

bron 8

De Engels-Amerikaanse filosoof Thomas Paine schrijft aan het einde van de achttiende eeuw een essay over de rechten van de mens. Een gedeelte hieruit:

Als de barbaarsheid van de huidige oude regeringen verdwijnt, zullen de morele verwachtingen van naties ten opzichte van elkaar worden aangepast. Mensen zullen niet langer opgroeien met het barbaarse idee hun eigen soortgenoten voor vijanden te houden, omdat zij door het toeval der geboorte leven in landen met verschillende namen.

Hieruit volgt dat de mens, als hij niet verpest wordt door regeringen, van nature de vriend is van zijn medemens en dat de menselijke natuur niet uit zichzelf slecht is. De geest van jaloezie en wreedheid, die de regeringen van twee landen kan bezielen en die hen afhankelijk maakt van belastinginning, wijkt nu voor de voorschriften van de rede, recht en menswaardigheid.

bron 9

Tijdens de Franse democratische revolutie wordt de Franse koning Lodewijk XVI afgezet en ter dood veroordeeld. Op 25 december 1792 schrijft de koning, in afwachting van de voltrekking van de doodstraf, zijn politiek testament:

Ik vergeef met heel mijn hart diegenen die zich tot mijn vijanden hebben gemaakt zonder dat ik hun daarvoor enige reden heb gegeven en bid God om hen te vergeven, zelfs diegenen die mij vanuit een verkeerd ideaal, of vanuit een verkeerd begrepen ideaal, veel kwaad gedaan hebben. Ik raad mijn zoon aan, als hij het ongeluk heeft koning te worden, eraan te denken dat hij zich helemaal moet wijden aan het geluk van zijn medeburgers. Dat hij elke haat moet vergeten en elk gevoel dat verband houdt met het kwaad en het verdriet dat ik onderga. Dat hij het geluk van de volken enkel na kan streven door volgens de wetten te regeren, maar dat tegelijkertijd een koning enkel gerespecteerd wordt, en het goede kan doen dat zijn hart ingeeft, zolang hij maar de nodige autoriteit heeft. En dat hij anders, als hij beperkt wordt in zijn acties en nauwelijks respect weet af te dwingen, eerder nutteloos en een ergernis is dan nuttig.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.